



تبیین شاخص‌های فرهنگی مؤثر بر توسعه گردشگری در شهرهای صنعتی (مورد مطالعه: شهر عسلویه)

حسین احمدی^۱، غلامرضا جعفری‌نا^۲، علی شمس‌الدینی^۳

DOI:10.22034/jtd.2025.479080.2971

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۱۵

چکیده

پژوهش پیش‌رو از نظر هدف کاربردی و از نظر روش گردآوری داده‌ها توصیفی پیمایشی است. ابزار گردآوری داده‌ها پرسش‌نامه بوده که تصادفی توزیع شده است. جامعه آماری شامل همه کارشناسان حوزه گردشگری شهر عسلویه، هتل‌داران، گردشگران شهر عسلویه و بازاریان است. دامنه سنی جامعه آماری هجده تا شصت سال و شمار آن ۵۷۴۲ نفر بوده که ۳۶۰ نفر به صورت تصادفی ساده برای نمونه انتخاب شدند. دو عنصر تأثیرگذار در گردشگری عسلویه عرضه و تقاضا در شکل‌های گوناگون آن است. روایی پرسش‌نامه ابعاد فرهنگی توسعه گردشگری از طریق روایی هم‌گرا و پایایی پرسش‌نامه از طریق آلفای کرونباخ تعیین شده که بیشتر از ۰/۷ بوده است. آزمون فرضیه‌ها با استفاده از نرم‌افزارهای اسپاس ۲۶ و اسمارت پی‌ال‌اس ۴ انجام شده است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که شاخص‌های فرهنگی بر توسعه صنعت گردشگری در شهر عسلویه تأثیر معناداری دارد و میزان این اثربخشی ۸/۸۷ درصد است. پرسش اصلی پژوهش این است که کدام عوامل فرهنگی در رشد یا کاهش گردشگری عسلویه تأثیرگذارند. تمامی ابعاد توسعه شامل توسعه فرهنگی، زیست‌محیطی و اقتصادی تحت تأثیر ابعاد فرهنگی پژوهش است. ابعاد فرهنگی شهر عسلویه شامل ادیان و آیین‌ها، ادبیات و شخصیت‌های اسطوره‌ای، معماری و... در توسعه گردشگری در عسلویه تأثیر معنی‌داری دارد. توسعه گردشگری در عسلویه عامل مؤثری برای مقابله با فقر به شمار می‌رود و موجب رونق اقتصادی و در نتیجه بهبود کیفیت زندگی مردم و افزایش رفاه اجتماعی می‌شود. همچنین، باعث آشنایی دیگر جوامع با فرهنگ و ارزش‌های عسلویه و برقراری روابط فرهنگی مطلوبی خواهد شد.

واژه‌های کلیدی:

فرهنگ، گردشگری، توسعه، توسعه پایدار گردشگری، شهر عسلویه

مقدمه و مبانی

گردشگری از اهمیت و جایگاه ویژه‌ای در معادلات ملی و بین‌المللی برخوردار است. امروزه صنعت گردشگری به جایگاهی رسیده است که بزرگ‌ترین صنعت خدماتی جهان شناخته می‌شود و منبع اصلی درآمد ارزی، اشتغال‌زایی، رشد اجتماعی و فرهنگی، افزایش سطح رفاه، عرصه‌ای برای رشد بخش خصوصی و وسیله‌ای برای توسعه ساختار زیربنایی بسیاری از کشورها است. رقابت میان شهرها، به‌عنوان مقاصد گردشگری

گردشگری در جهان به سرعت در حال توسعه است (Ghanbari et al., 2021). صنعت گردشگری از صنایع پردرآمد برای اقتصاد هر کشور به شمار می‌رود. رونق گردشگری در هر کشور نشان‌دهنده ثبات سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی آن است. سیاست‌های هر کشور در مقیاس ملی و جهانی بر عرضه و تقاضای گردشگری آن کشور اثر می‌گذارد. بنابراین، توجه به

۱. دانشجوی دکتری، گروه جامعه‌شناسی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران

Jafarinia_reza@yahoo.com

۲. دانشیار، گروه جامعه‌شناسی، واحد بوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، بوشهر، ایران (مسئول)

۳. دانشیار، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد شیراز، دانشگاه آزاد اسلامی، شیراز، ایران

کارآفرینان محلی فراهم می‌آورد (Ghasemi et al., 2024). عسلویه، با توجه به فرهنگ ویژه آن در مسائل مهم از جمله ساخت‌وساز، سبک نماها، عروسی‌ها و جشن‌ها، فرصتی جدید و به‌نوعی پایدار است برای گردشگری، بازاریابی و کاریابی برای افراد بومی و کسانی که از جاهای دور با آن آشنا می‌شوند.



شکل ۲: رقص سنتی عروسی در عسلویه

شهرها را ناگزیر به یافتن راهکارهایی برای متمایز شدن از سایر شهرها و مقاصد کرده است (Eghbal, Moghaddam et al., 2024).

صنعت گردشگری فرصت‌های جدیدی را برای بسیاری از کشورها، شهرها و مناطق شهری و روستایی و فرصت‌های شغلی متعددی را برای



شکل ۱: شام عروسی در عسلویه



شکل ۴: رقص و نی‌انبان در عروسی



شکل ۳: حنابدان عروسی در عسلویه

تا از اهمیت حفظ فرهنگ و چگونگی محافظت از فرهنگ محلی و چشم‌اندازهای طبیعی آگاه شوند (Akbarpour & Arbabi, 2015, p. 69). جهانگردی، تا رسیدن به وضعیت کنونی، مراحل مختلفی از توسعه را پشت‌سر گذاشته است. این صنعت، علاوه بر ایجاد سلسله فعالیت‌های جدید در کشور و اشتغال‌زایی مستقیم، سایر بخش‌های اقتصادی را تحت تأثیر قرار می‌دهد و بخش‌هایی مانند حمل‌ونقل، تولید و توزیع مواد غذایی، سوخت و انرژی، صنایع دستی و صنعت ساختمان را رونق می‌بخشد. وجود ظرفیت‌های گردشگری در کشورها به معنی جذب درآمدهای ارزی است، از این‌رو مورد توجه دولت‌ها قرار گرفته است (Moemeni Vesaliyan & Gholamipour, 2011, p. 168).

گردشگری فرهنگی و میراثی ابزاری برای توسعه اقتصادی است که با جذب گردشگران خارج از جامعه میزبان به رشد اقتصادی منجر می‌شود (Motahar & Shokouhbidhendi, 2021). بنا بر گزارش سازمان جهانی گردشگری، صنعت گردشگری در حال تبدیل شدن به بزرگ‌ترین و پردرآمدترین صنعت جهان است. این صنعت هم‌اکنون ۱۱ درصد از تولید ناخالص، ۱۰ درصد از اشتغال، ۵ درصد از صادرات و ۵ درصد از سرمایه‌گذاری جهانی را در بر گرفته است (Ghareghol, 2020, p. 58)؛ چراکه صنعت گردشگری یکی از مهم‌ترین فعالیت‌های اقتصادی در جهان به شمار می‌آید. علاوه بر منافع اقتصادی، فرصت بسیار مناسبی را در اختیار بازدیدکنندگان قرار می‌دهد



شکل ۶: بازار ماهی فروشان عسلویه



شکل ۵: دید و بازدید مردم عسلویه



شکل ۸: بازار ماهی عسلویه



شکل ۷: بازار لوازم خانگی عسلویه

آسایش در داخل بنا، به آسایش حرارتی در فضاهای پیاده‌ا اطراف و کاهش جزایر گرمایی شهری نیز منجر می‌شود. علاوه بر آسایش حرارتی ساکنان، کیفیت نور روز، بارهای انرژی سرمایشی و گرمایشی، نرخ تهویه طبیعی و کیفیت هوای درونی می‌تواند تابعی از نسبت پنجره به دیوار بنا باشد. به‌طور کلی، در اقلیم گرم و مرطوب، افزایش بهره‌گیری از تهویه و کوران هوا به‌منظور کنترل رطوبت زیاد، و سایه‌اندازی به‌منظور کنترل تابش و کاهش جذب حرارت در طراحی اقلیمی بنا اهمیت دارد. دما و رطوبت زیاد در اقلیم‌های گرم و مرطوب از مهم‌ترین محدودیت‌های استفاده از تهویه طبیعی است (Mohammadi et al., 2023).

گردشگری در بسیاری از نقاط جهان یکی از پیچیده‌ترین کسب‌وکارهای بشری است و فعالیت‌های چندوجهی و دارای کارکرد و اثرات گوناگون است، ازجمله اشتغال‌زایی، کسب درآمد، جذب ارز و تقویت زیرساخت‌های اجتماعی، ارتقای فرهنگی. ازاین‌رو گردشگری آمیزه‌ای از فعالیت‌های گوناگون و زنجیره‌ای برای خدمت‌رسانی به گردشگران است و تمامی پدیده‌ها و روابط حاصل از تعامل گردشگران، عرضه‌کنندگان و فروشندگان محصولات کشاورزی، دولت‌ها و جوامع میزبان را در فرایند جذب و پذیرایی در بر می‌گیرد (Behnam Morshedi et al., 2016, p. 18). طراحی بهینه و انتخاب مصالح مناسب برای جداره‌های بیرونی، علاوه بر ایجاد و حفظ شرایط



شکل ۱۰: هتل کوت



شکل ۹: مسجدی به سبک معماری بومی



شکل ۱۲: برج کنترل دریایی



شکل ۱۱: روستای گردشگری بنود



شکل ۱۴: اقامتگاه بوم گردی نگارستان



شکل ۱۳: معماری قدیمی‌تر

بود (Hassanzadeh, 2015, p. 41). عسلویه، به علت داشتن مرز آبی با سایر کشورها و مرز خشکی با دیگر نقاط کشور و همچنین مرز هوایی، از تنوع فرهنگی خوبی برخوردار است که در این سال‌ها بهتر نیز شده است. این تنوع در نوع پوشش، تجارت، مسکن، پذیرایی، رفاه، مهمان‌داری و بازار به خوبی دیده می‌شود، که در گردشگری منطقه تأثیر فراوانی دارد. با توجه به نوع آب‌وهوای گرم و شرجی جنوبی و واقع شدن شهر عسلویه در ساحل دریا، ساخت خانه‌ها از قدیم روش خاصی داشته است؛ همچنین، نوع غذاها که با نخستین نگاه به خوبی به چشم می‌آید. از لحاظ گردشگری، معماری یکی از عناصر جدایی‌ناپذیر برنامه‌ریزی شهری است، هم معماری سنتی و میراث فرهنگی و هم معماری امروزی و مدرن. هرچند در بیشتر مواقع معماری مدرن و خاص غیرعملیاتی است، باید به عنوان بخشی از صنعت گردشگری در برنامه‌های توسعه پایدار استفاده شود. در مبحث گردشگری، معماری مدرن برخلاف معماری سنتی جنبه سرگرمی و نمایش دارد، حتی اگر

گردشگری، به علت داشتن حوزه‌های گسترده و قابلیت‌های متنوع و متعدد، رهیافت نوین منبع درآمد به شمار می‌آید که موجب اشتغال‌زایی و توسعه زیربنایی در مناطق مستعد می‌شود (Mirzadeh, 2024). وجود شاخص‌های فرهنگی و اجتماعی هر منطقه در گردشگری تأثیر بسزایی دارد و می‌تواند آن را به جهت خاصی هدایت کند، یعنی شمار مسافران و گردشگران را زیاد یا کم کند یا قشر خاصی را به آن منطقه سرازیر سازد و پیشرفت‌ها یا موانعی در صنعت گردشگری آن منطقه به وجود آورد. آب‌وهوا و امکانات رفاهی، که در برخی فصول سبب جذب گردشگر بیشتری می‌شود، یا مذهب و نوع برخورد و بازار منطقه و رفت‌وآمد و جاده‌ها نیز تأثیر بسزایی در گردشگری هر منطقه دارد. وقتی از گردشگری به‌ویژه از گردشگران خارجی گفته می‌شود، باید از هتل‌داری، پذیرایی، صنایع دستی و دیگر آثار نیز سخن گفت. بدون هتل خوب و پذیرایی مناسب هرگز گردشگری خوب ایجاد نمی‌شود و تبلیغات مؤثری برای جذب بیشتر گردشگر نخواهد



خانه‌ها هنوز بافت قدیمی و هنر معماری ساحلی و بندری را حفظ کرده‌اند. از این رو، صنعت گردشگری ساحلی از بخش‌های محبوب در گردشگری به شمار می‌رود (Shoja, & Hamidianpour, 2023).

مورد شاخص آن سازه، عملگرد، مکان یا فرم باشد (aHassanzadeh, 2011). عسلویه منطقه‌ای ساحلی با آب‌وهوای ویژه گرمسیری است که نوع مسکن و خانه‌ها، غذا و فرهنگ ویژه خود را دارد. بسیاری از



شکل ۱۶: غذاخوری یا کافی‌شاپ دریایی



شکل ۱۵: هتل و رستوران



شکل ۱۸: هتل لوله



شکل ۱۷: رستوران سنبار



شکل ۲۰: هتل ریم رام



شکل ۱۹: رستوران بوف

ادبیات پژوهش

بین نسل‌ها و برقرار نگه داشتن و حمایت از میراث فرهنگی و تاریخی محیط، منطقه یا کشور را برای پایداری گردشگری مطرح می‌کند (Edgell Sr, 2019, p. 35). با توجه به ابعاد رویکرد پایداری و اجتماعی - فرهنگی طبق نظر سواربروک و مشاهدات پژوهشگر، بعد اجتماعی - فرهنگی گردشگری از سایر ابعاد گردشگری پایدار توجه بسیار کمتری جلب کرده است. احتمالاً به این علت که تأثیرات

مقاله تونی گریفینو نیکولت بولز، با عنوان «راه‌های قابل تصور برای دستیابی به گردشگری پایدار»، پنج عنصر کلیدی شامل حفاظت و نگهداری از اصل منابع کنونی برای نسل‌های آینده، برقرار نگه داشتن زاینده گی اصل منابع، برقرار نگه داشتن تنوع زیستی و اقلیمی و اجتناب از تغییرات غیرقابل بازگشت، تضمین عدالت و تساوی



بعد اجتماعی - فرهنگی گردشگری بسیار کند و آرام در طول یک دوره زمانی روی می دهد اغلب نامشهود و ناملموس است؛ درحالی که تأثیرات دیگر گردشگری غالباً ماندگارترند و فرصت تغییر آن ها کمتر رخ می دهد.

دیدگاه های نظری درباره گردشگری

- دیدگاه حمایتی مثبت: در این دیدگاه، گردشگری به مثابه صنعتی مولد که یاری دهنده اقتصاد و توسعه کشورها است در نظر گرفته می شود.

- دیدگاه گسست (منفی): در مقابل نظریه پردازانی که گردشگری را کاملاً مثبت می دانند، عده ای بیشتر بر آثار منفی گردشگری تأکید می کنند (Nikbin et al., 2020, p. 22).

- دیدگاه نظارتی: بر پایه این دیدگاه، اگر توسعه گردشگری همراه با نظارت های دولت نباشد، با مبنای توسعه پایدار و حفظ منابع طبیعی، تاریخی، فرهنگی و انسانی کشورها مغایرت خواهد داشت (Vahdati et al., 2021).

- دیدگاه سازگاری: این دیدگاه در دهه ۱۹۸۰ مطرح شد. بر اساس این نظریه، دولت ها می کوشیدند تا با اتخاذ سیاست های مناسب گردشگری برای کشورشان، نوعی سازگاری و تطبیق میان مصالح جمعی و توسعه گردشگری اتخاذ کنند و به جای محدود ساختن گردشگری، توسعه آن را با مصالح و منافع کشور هماهنگ سازند. این دیدگاه بر توسعه پایداری گردشگری تأکید می ورزید.

- دیدگاه دانش محور: این دیدگاه از دهه ۱۹۸۰ به بعد مطرح و رویکردهای علمی به گردشگری جایگزین دیدگاه های صرفاً سیاسی و اقتصادی شد. در این دیدگاه، تصمیم های سیاسی درباره توسعه گردشگری بر مبنای پژوهش های علمی اتخاذ شد و خط مشی های منطقی با توجه به ارزیابی علمی نتایج توسعه گردشگری طراحی شد (Asadporiyan et al., 2021, p. 26).

الف) پیشینه داخلی پژوهش

فروزش خوبده و همکاران (2021)، در پژوهشی با عنوان «تدوین برنامه مدیریت استراتژیک گردشگری جزیره هرمز»، در میان راهبردهای تدافعی، راهبرد تعیین قواعد برای خرید و فروش، جلوگیری از راه اندازی مشاغل مرتبط با گردشگری توسط افراد غیربومی به منظور حمایت از جامعه محلی و جلوگیری از خارج شدن

سرمایه از جزیره هرمز را اولویت های اول مدیریتی برای گردشگری شناسایی کرده اند؛ همچنین، ایجاد سامانه الکترونیکی برای ثبت ورود و خروج طبیعت گردان سواحل بکر با هدف کم کردن آسیب به اکوسیستم ها و تشویق گردشگران به استفاده از اقامتگاه های بوم گردی برای حمایت از جامعه محلی را راهبردهای دوم مدیریت منطقه برای گردشگری معرفی کرده اند.

اله یاری و همکاران (2020) پژوهشی با عنوان «الگوی بازاریابی مقصدهای گردشگری روستایی در ایران» انجام داده اند. هدف آنان ارائه الگوی بازاریابی گردشگری روستایی در ایران بوده است. نتایج پژوهش آنان نشان می دهد که الگوی بازاریابی گردشگری روستایی در ایران شامل چهار بعد تحلیل محیطی (محیط عمومی و تخصصی)، برنامه ریزی بازاریابی، برنامه ریزی عملیاتی و پیامدها است که برای اجرای این الگو توجه و جامع نگری به تمامی این ابعاد ضروری است.

پرمایه و همکاران (2020) در پژوهشی با عنوان «عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری شهر لاهیجان»، نشان دادند که جاذبه های طبیعی، جاذبه های تاریخی، و وجود امنیت کافی در شهر لاهیجان به ترتیب مهم ترین عوامل مؤثر بر جذب گردشگری در این شهر است.

کریمی مختار و اسدی مهدی (2018)، در پژوهشی با عنوان «شاخص گردشگری TCI و کاربرد آن در گردشگری استان سیستان و بلوچستان»، نشان دادند در جهان امروز گردشگری صنعتی پردرآمد شده است و امروزه بیشتر کشورها درآمد فراوانی از آن به دست می آورند. ازاین رو، با توجه به موقعیت منطقه مورد مطالعه از نظر گردشگری، در این پژوهش سعی شده است که با استفاده از شاخص گردشگری TCI ماه های مناسب استان سیستان و بلوچستان برای گردشگری مشخص شود.

ب) پیشینه خارجی پژوهش

رامکیسون^۱ (2020) در پژوهشی به بررسی آثار اجتماعی درک شده گردشگری و کیفیت زندگی پرداخت و مدل مفهومی جدیدی ارائه کرد. نتایج پژوهش او نشان می دهد که تأثیرات اجتماعی درک شده ساکنان از گردشگری تأثیر مستقیمی در اعتماد بین فردی ساکنان دارد. همچنین، او بیان می کند که تأثیرات اجتماعی درک شده ساکنان از گردشگری و اعتماد بین فردی

1. Ramkissoon

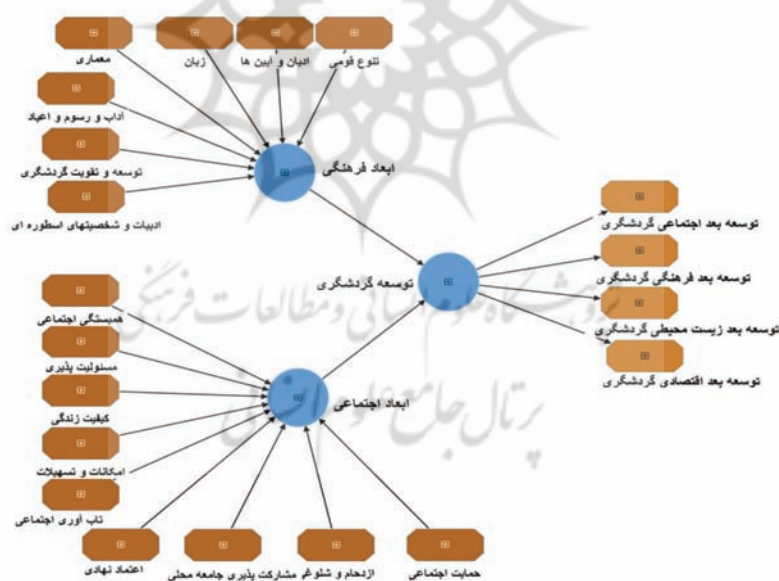


و نمادین محدودی داشته‌اند، درحالی‌که نقش مفهومی مربوط به فرایند یادگیری اجتماعی ناشی از اجرای آن‌ها می‌تواند پیش‌شرطی برای ظهور نقش‌های دیگر در نظر گرفته شود.

فونت^۲ و همکاران (2023) پژوهشی با عنوان «بررسی تأثیر شاخص‌های گردشگری پایدار در رقابت‌پذیری مقصد: سیستم شاخص گردشگری اروپا» انجام داده‌اند. نتایج نشان می‌دهد که سیاست‌های آن‌ها در نتیجه استفاده از شاخص‌ها دگرگون می‌شود، یا اینکه از شاخص‌ها برای بهبود پایداری گردشگری و رقابت‌پذیری بهره‌برداری می‌شود.

مدل مفهومی پژوهش

با توجه به مغیرهای تعریف‌شده در قالب متغیر مستقل (ابعاد فرهنگی و اجتماعی) و متغیر وابسته (توسعه گردشگری)، مدل مفهومی پژوهش (نمودار ۱) در حالت کلی نشان می‌دهد که ابعاد فرهنگی و اجتماعی در توسعه گردشگری در عسلویه تأثیرگذار است.



نمودار ۱: مدل مفهومی پژوهش

مهم در صنعت گردشگری است. با توجه به توسعه روزافزون صنعت گردشگری، استفاده از هر چیزی برای رونق آن بسیار طبیعی است؛ چنان‌که معماری و عوامل مرتبط با آن می‌تواند این رونق را چندین برابر کند. تقسیم گردشگری به شاخه‌های گوناگون و در این میان وجود شاخه‌ای با عنوان گردشگری معماری اهمیت

آن‌ها تأثیر مستقیمی در دلبستگی به مکان ساکنان دارد. مدل پیشنهادی، علاوه بر این، دلبستگی به مکان را برای اعمال تأثیر مستقیم در نیت رفتاری طرفدار اجتماعی و محیطی ساکنان در نظر می‌گیرد. رفتار طرفدار اجتماعی برای تأثیرگذاری در رفتار طرفدار محیط‌زیست پیشنهاد شده است.

کوهن (1979)، در پژوهش خود با عنوان «پدیدارشناسی تجربه گردشگری»، تجربه گردشگری را ارتباط میان شخص و تنوعی از کانون‌ها تعریف می‌کند؛ با این توضیح که معنای تجربه به جهان‌بینی شخص و به اینکه فرد به کدام کانون پیوسته وابسته است. این کانون لزوماً مرکزیت جغرافیایی نسبت به فضای زندگی شخصی ندارد، بلکه کانون معنوی یا روحی شخص است که جنبه نمادین به معنای غایی موردنظر او است. گاسپارینی و ماریوتی^۱ (2023) در پژوهشی به بررسی شاخص‌های گردشگری پایدار به عنوان ابزار سیاست‌گذاری پرداختند. نتایج نشان داد که تاکنون شاخص‌های گردشگری پایدار توسعه‌یافته کاربرد ابزاری

چارچوب نظری

گردشگری در زمینه توسعه پایدار از بعد فرهنگی و اجتماعی سبب تعامل فرهنگی با دنیای خارج، بین‌المللی شدن فرهنگ بومی، بهبود نظام‌های آموزشی و بهداشتی شده است (Papoli Yazdi & Saghaei, 2011, p. 74). معماری یکی از عوامل بسیار

2. Font

1. Gasparini and Mariotti



آن را مشخص می‌کند (aHassanzadeh, 2011). ارتقای بخش خدمات و اشتغال‌زایی در گردشگری، علاوه‌بر ایجاد فرصت‌های سرمایه‌گذاری در ابعاد مختلف، بخشی از پایداری اجتماعی را به‌عنوان نوعی از گذران اوقات فراغت به همراه دارد. ایران یکی از کشورهای برتر دارای جاذبه‌های گردشگری است، که با داشتن شاخص‌های فرهنگی متنوع و بومی و همچنین وضعیت اجتماعی متفاوت در نقاط مختلف جغرافیایی از وضعیت گردشگری خاصی برخوردار است. یکی از این مکان‌های خاص دارای تنوع فرهنگی و اجتماعی ویژه شهر عسلویه است که باید توسعه گردشگری در این منطقه با استفاده از رویکردهای نظری گوناگون به بحث گذاشته شود.

بانو^۱ و همکاران (2022) نشان دادند که افزایش پیری جمعیت و شهرنشینی تقاضا برای گردشگری را افزایش داده است. هدف از توسعه گردشگری ایجاد فراغت است. بخش انرژی‌های تجدیدپذیر از گزینه‌های اثرگذار بر توسعه گردشگری است. رشد اقتصادی و فناوری اطلاعات و ارتباطات می‌تواند گزینه‌های توسعه گردشگری را ارتقا دهد (Miri et al., 2023, p. 10).

در مطالعه‌ای دیگر، یونیارتی^۲ و همکاران (2022) اثبات کردند که اجرای سیاست توسعه مناطق گردشگری به اعتبارات مالی بستگی دارد. هرچه اعتبارات مالی بیشتر باشد توسعه مناطق گردشگری بهتر خواهد بود. دسترسی دشوار و امکانات و زیرساخت‌های از گزینه‌های مهم برای توسعه گردشگری است. ریدرستات^۳ و همکاران (2022) نشان دادند که توسعه گردشگری با فقر اجتماعی ارتباط دارد. توسعه گردشگری همچنین با نقش‌های میانجی توسعه انسانی و رشد اقتصادی قابل بررسی است. روابط بین توسعه گردشگری، رشد اقتصادی، توسعه انسانی و فقر از گزینه‌های اصلی به شمار می‌روند (Miri et al., 2023, p. 11). گانون و همکاران (2021) در نظریه خود اثبات کردند که توسعه گردشگری ممکن است تحت تأثیر ادراک ساکنان قرار گیرد. به عبارتی، توسعه گردشگری معمولاً با تغییراتی که در متغیر ادراک ساکنان ایجاد می‌شود تغییر می‌یابد. زمانی که سازمان در نظر داشته باشد سطح توسعه گردشگری را تغییر دهد، پیشنهاد می‌شود ابتدا سطوح مرتبط با متغیر ادراک ساکنان را تغییر دهد. گیلوویک و مک اینتوش^۴ (2020)

نیز نشان دادند که دسترسی یکی از ملاحظات در توسعه گردشگری است. نتایج توسعه گردشگری زمانی ملموس می‌شود که پایداری در اقتصاد گردشگری ایجاد شود (Rezai & Shahrizad, 2023, p. 8).

پژوهش مک بس^۵ و همکاران (2004) نیز نشان می‌دهد که دیدگاه‌های سنتی توسعه منطقه گردشگری بر عوامل اقتصادی و نوآوری بالقوه در فرایندهای بالقوه و فرایندهای فنی و بهره‌برداری منابع متمرکز شده است؛ اما عامل مؤثر دیگری که می‌تواند همه عوامل مزبور را تحت تأثیر قرار دهد ابعاد فرهنگی و اجتماعی منطقه است، که نقش اساسی در جذب گردشگر دارد. میشل میکو^۶ (2006)، با ارجاع به پژوهش‌های لینز درباره گردشگری پایدار در هاوایی، درک بهتری از این مفهوم ارائه می‌کند: گردشگری پایدار برای منع گردشگری طراحی نشده است، بلکه برای مدیریت علایق سه گروه ذی‌نفع شامل ساکنان، جوامع میزبان، گردشگران و دست‌اندرکاران صنعت گردشگری و به دنبال تعادل بین توسعه و محافظت و به‌طور کلی به دنبال یافتن بهترین شکل از توسعه گردشگری برای یک ناحیه با توجه به فرهنگ و محیط زیست آن است (Miller & Twining, 2005, p. 28).

شورای جهانی گردشگری و مسافرت (2010) توسعه پایدار را احترامی تضمین‌شده به محیط‌های زیست، فرهنگ‌ها و اجتماعات محلی دانسته است. ارتقای منافع وابسته به گردشگری هم در سطح محلی و هم در سطح جهانی نیازمند توجه به ابعاد اقتصادی، زیست‌محیطی و فرهنگی - اجتماعی است که در این پژوهش سعی بر تشریح ابعاد فرهنگی مؤثر بر توسعه گردشگری در منطقه عسلویه شده است. بر اساس مطالعات جوادیان (۱۳۹۱)، ابعاد فرهنگی در این پژوهش شامل زبان، آداب و رسوم و اعیاد، ادبیات و شخصیت‌های اسطوره‌ای، معماری، تنوع قومی، ادیان و آیین‌ها است.

معرفی منطقه گردشگری عسلویه

شهرستان عسلویه از شمال با شهرستان مهر استان فارس، از شرق با شهرستان پارسیان استان هرمزگان، از غرب با شهرستان کنگان و از جنوب با خلیج فارس همسایه است. عسلویه شهری بندری و مرکز شهرستان عسلویه از توابع استان بوشهر در جنوب ایران و در کرانه خلیج فارس است. این بندر تا مرکز استان (بندر بوشهر) ۲۹۰ کیلومتر فاصله دارد. منطقه ویژه اقتصادی انرژی پارس در گستره جغرافیایی شهرستان عسلویه قرار

5. McBess

6. Michelle Miko

1. Banu

2. Uniarti

3. Ryderstatt

4. Gilowick and McIntosh



وجه تسمیه

رضا طاهری در کتاب از مروارید تا نفت (شرح مفصل تاریخ عسلویه و شهرستان کنگان) می‌نویسد نام عسلویه مرکب است از عسل و او (آب) و پسوند ه، و روی هم رفته به معنای «آب عسلی» است. عسلویه در زمان‌های کهن از توابع سیراف کهن بوده است.

مردم

در سرشماری رسمی سال ۱۳۹۵، جمعیت شهر عسلویه ۱۳ هزار و ۴۷۶ نفر بود. مذهب مردمان این شهر شیعه و سنی است. زبان بومیان عربی است. یکی از آثار دیدنی شهرستان عسلویه آسیاب آبی و قدیمی است که در فهرست آثار ملی ثبت شده است. موزه مردم‌شناسی، سواحل تفریحی و نخلستان‌های زیبا از دیگر دیدنی‌های عسلویه است.^۱

دارد و حدود ۱۰۵ کیلومتر از میدان گازی پارس جنوبی، که در میان خلیج فارس قرار دارد (دنباله حوزه گنبد شمالی قطر)، فاصله دارد. محدوده منطقه ویژه اقتصادی انرژی پارس بر اساس مصوبه هیئت وزیران و شورای عالی مناطق آزاد تجاری - صنعتی به این شرح تعیین شده است: از غرب به روستای شیرینو، از جنوب به خلیج فارس، از شمال به دامنه رشته کوه زاگرس و بخش اسیر شهرستان مهر، از شرق به روستای چاه مبارک. این محدوده طبق مصوبه هیئت وزیران ده هزار هکتار است که بر اساس استانداردها تفکیک می‌شود. این منطقه در شرق استان بوشهر، در حاشیه خلیج فارس، در ۳۰۰ کیلومتری شرق بندر بوشهر، ۴۲۰ کیلومتری غرب بندر لنگه و در ۵۷۰ کیلومتری غرب بندرعباس قرار دارد و حدود ۱۰۰ کیلومتر با حوزه گاز پارس جنوبی فاصله دارد.



شکل ۲۲: هتل گردشگری در عسلویه



شکل ۲۱: موقعیت عسلویه و اطراف



شکل ۲۴: ساحل زیبای عسلویه مناسب برای گردشگری



شکل ۲۳: نقشه استان بوشهر و عسلویه

1. <https://fa.wikipedia.org/wiki>



شکل ۲۶: منظره دیدنی از عسلویه



شکل ۲۵: طرح ملی کاهش آلودگی در عسلویه



شکل ۲۸: تصویر هوایی از موقعیت مکانی و جغرافیایی عسلویه

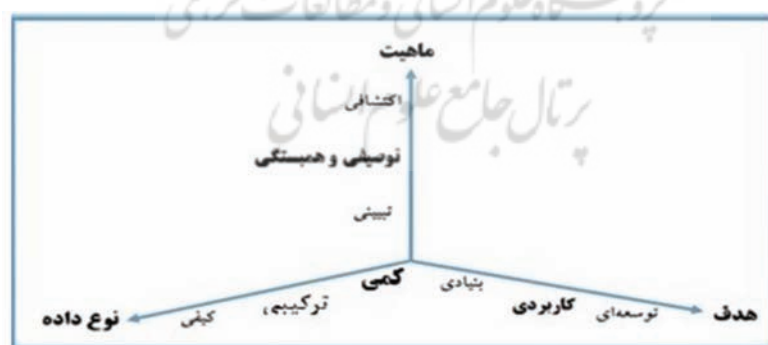


شکل ۲۷: منظره دیدنی از گردشگران خلیج فارس در عسلویه

روش پژوهش

(2016). با توجه به نمودار ۲، پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر روش علمی پس‌رویدادی است. از نظر آماری، روش پژوهش همبستگی است که به شناخت رابطه احتمالی بین متغیرها می‌پردازد.

این پژوهش توصیفی و از نوع پیمایشی و همبستگی است، زیرا پژوهشگر کوشیده است تا آنچه هست را به دور از هرگونه استنتاج ذهنی گزارش دهد (Hafeznia, 2016).



نمودار ۲ روش‌شناسی پژوهش

عسلویه، هتل‌داران، گردشگران شهر عسلویه و بازاریان است. حوزه پژوهش شهر عسلویه است که پس از انجام بررسی مقدماتی بخش کوچکی از جامعه آماری و تعیین انحراف معیار، حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران در سطح خطای ۰/۰۵ درصد و دقت ۰/۵ برابر

پژوهش از نوع کاربردی است. هدف حاضر نیز بررسی شاخص‌های فرهنگی مؤثر بر توسعه گردشگری و ایجاد بستر شناختی و معلوماتی در شهرهای صنعتی از جمله شهر عسلویه است. جامعه آماری (کل) پژوهش شامل کارشناسان حوزه گردشگری شهر



انجام گرفته و میزان ارتباط بین عوامل مذکور از طریق کشف روابط علی بین متغیرهای مکنون یا پنهان با متغیرهای مشاهده‌شده یا پرسش‌های پژوهش ارزیابی شده است.

مدلیابی معادله ساختاری رویکرد آماری جامعی برای آزمون فرضیه‌هایی درباره روابط بین متغیرهای مشاهده‌شده و مکنون است که گاه تحلیل ساختاری کوواریانس، مدلیابی علی و گاه نیز پی‌ال‌اس (PLS) نامیده می‌شود؛ اما اصطلاح غالب در این روزها مدلیابی معادله ساختاری یا SEM است (Judi Bigdiloo & Simkhah, 2019, p. 11).

روش و ابزار تجزیه و تحلیل

تجزیه و تحلیل داده‌ها فرایند چندمرحله‌ای است که طی آن داده‌هایی که به طرق مختلف جمع‌آوری شده‌اند خلاصه، دسته‌بندی و سرانجام پردازش می‌شوند تا زمینه برقراری انواع تحلیل و ارتباط بین داده‌ها به منظور آزمون فرضیه‌ها فراهم آید. در این فرایند، داده‌ها هم از لحاظ مفهومی و هم از جنبه تجربی پالایش می‌شوند و روش‌های گوناگون آماری نقش بسزایی در استنتاج و تعمیم دارند (Judi Bigdiloo & Simkhah, 2019, p. 5).

نتایج

مدل ساختاری دارای چندین شاخص و معیار است که باید ارزیابی و تأیید شود تا به نتایج حاصل از مدل و داده‌های گردآوری‌شده با اطمینان زیاد استناد نمود. این معیارها شامل بررسی ضرایب مسیر (بتا) و معناداری آن (مقادیر t-Value)، بررسی شاخص ضریب تعیین (R²) متغیرهای مکنون درون‌زا، بررسی شاخص ارتباط پیش‌بین استون گیسر (Q²)، بررسی شاخص شدت تأثیر و بررسی شاخص هم‌خطی (VIF) است. نمودار ۳ مدل مفهومی پژوهش در حالت ضرایب مسیر استانداردشده را نشان می‌دهد. در این نمودار، مدل پژوهش در حالت ضرایب استانداردشده ابعاد فرهنگی شامل تنوع قومی، ادبیات و آیین‌ها، زبان، معماری، آداب و رسوم و آیین‌ها، توسعه و تقویت گردشگری و ادبیات و شخصیت‌های اسطوره‌ای نمایان است.

با حجم نمونه برآورد شده است. دامنه سنی جامعه آماری هجده تا شصت سال بوده و طبق برآورد میان‌دوره‌ای، شمار آن‌ها ۵۷۴۲ نفر بود که در نیمه دوم سال ۱۴۰۲ در شهر عسلویه حضور داشتند. در این پژوهش از روش نمونه‌گیری دردسترس استفاده شده است. حجم نمونه ۳۶۰ نفر به دست آمده و این تعداد پرسش‌نامه به‌عنوان مبنا پذیرفتنی است.

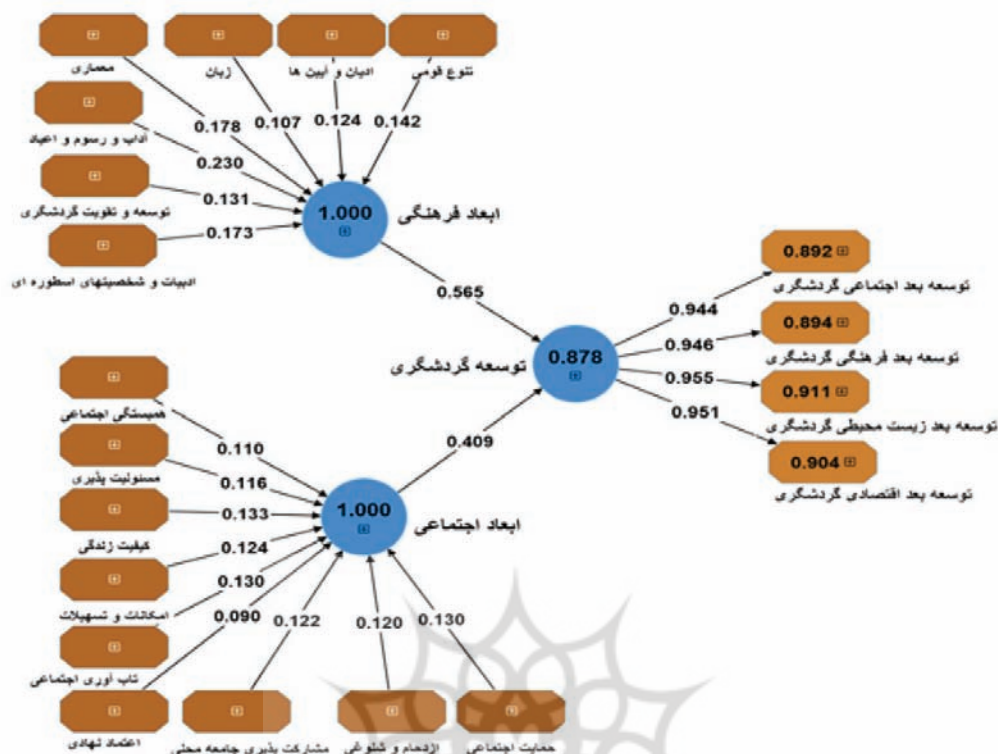
$$n \geq \frac{5742 \left(\frac{1}{96}\right)^2 \times \frac{0}{5} * \frac{0}{5}}{\left(\frac{0}{96}\right)^2 (5742 - 1) + \left(\frac{1}{96}\right)^2 * \frac{0}{5} * \frac{0}{5}} = 360.13$$

رابطه (۱) روش نمونه‌گیری

هریک از متغیرهای مدل مفهومی پژوهش متغیر پنهان، سازه‌ای یا مکنون است که مستقیم قابل اندازه‌گیری نیست و باید از پرسش‌نامه بهره گرفت. پرسش‌نامه عبارت است از پرسش‌هایی بدون برای جمع‌آوری اطلاعات از پاسخ‌دهندگان. کاربرد پرسش‌نامه در اندازه‌گیری و ارزیابی رفتارهای گذشته، طرز فکرها و برداشتها و ویژگی‌های پاسخ‌دهنده است (Gharebaghi, 2008, p. 7). پایایی پرسش‌نامه در پژوهش بتنا^۱ و همکاران (2012) بر اساس ضریب آلفای کرونباخ ۰/۸۹ مورد تأیید قرار گرفت. برای جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات از روش کتابخانه‌ای و میدانی، فیش، جدول و نمودار استفاده شده است. در تحلیل آمار توصیفی، عمل تعمیم به افراد گروه خاصی که مشاهده شده‌اند محدود می‌شود. در تجزیه و تحلیل توصیفی، پژوهشگر داده‌های جمع‌آوری‌شده را با استفاده از شاخص‌های آمار توصیفی خلاصه و طبقه‌بندی می‌کند. در تحلیل استنباطی، همواره پژوهشگر با جریان نمونه‌گیری و انتخاب گروه کوچکی به نام نمونه از گروه بزرگ‌تری به نام جامعه آماری یا جمعیت اصلی سروکار دارد (Ahmadi, 2018).

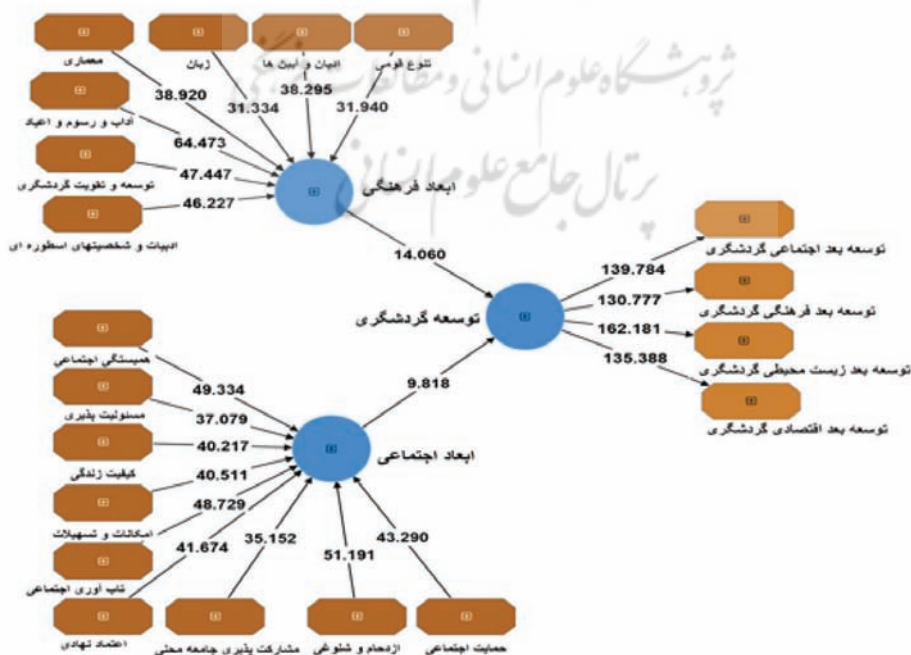
فرایند اجرای پژوهش

پس از جمع‌آوری پرسش‌نامه‌ها، نتایج استخراج شد و با نرم‌افزار آماری اسپس‌اس ۲۶ جداول و نمودارهای آماری تهیه شده است. سپس، توصیف و تجزیه و تحلیل اطلاعات با مدل معادلات ساختاری و نرم‌افزار اسمارت پی‌ال‌اس ۴



نمودار ۳: مدل پژوهش در حالت ضرایب مسیر استاندارد شده (ارزیابی مدل های ساختاری)

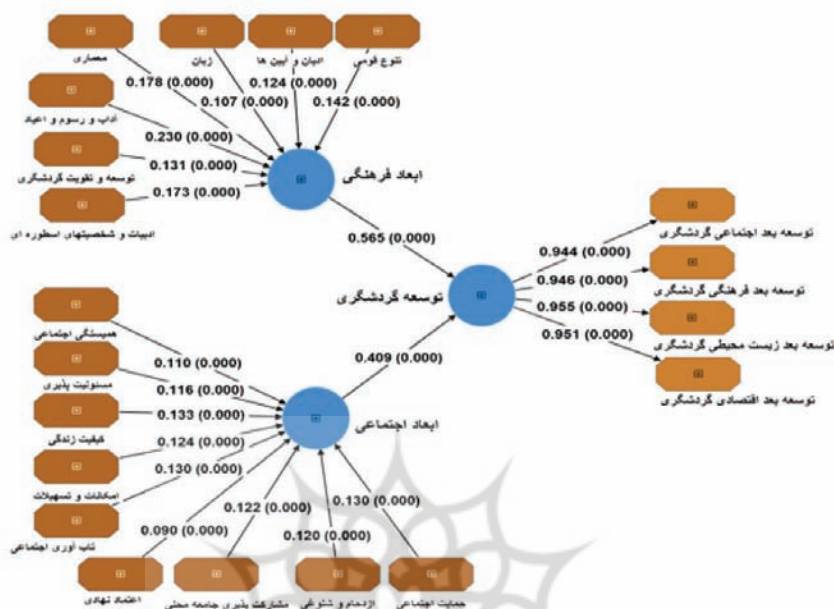
نمودار ۴: مدل پژوهش در حالت ضرایب به این نمودار، ابعاد فرهنگی و اجتماعی در توسعه معنی داری تی را در عسلویه نشان می دهد. با توجه گردشگری تأثیرگذارند.



نمودار ۴: مدل پژوهش در حالت معناداری تی (ارزیابی مدل های ساختاری)



نمودار ۵ مدل پژوهش را در حالت سطح معنی‌داری (ارزیابی مدل‌های ساختاری) نشان می‌دهد. با توجه به این نمودار، ابعاد فرهنگی و اجتماعی توسعه گردشگری در عسلویه تأثیرگذارند.



نمودار ۵: مدل پژوهش در حالت سطح معنی‌داری (ارزیابی مدل‌های ساختاری)

برای تعیین شدت رابطه میان متغیرهای مکنون مدل معیار اندازه اثر را معرفی کرد. مقادیر ۰/۰۲، ۰/۱۵ و ۰/۳۵ به ترتیب نشان از اندازه اثر کوچک، متوسط و بزرگ یک سازه بر سازه دیگر است. این شاخص برای متغیرهای وابسته‌ای قابل محاسبه است که بیش از یک متغیر در آن تأثیر بگذارد.

معیار پنجم: شاخص هم خطی (VIF): وجود هم خطی بین متغیرها مدل را زیر سؤال می‌برد به طوری که نمی‌شود به نتایج آن استناد کرد، زیرا تحت تأثیر هم خطی قرار گرفته است. در صورتی که مقدار VIF کمتر از ۵ گزارش شود، نبود مشکل هم خطی نتیجه می‌شود (Habibi & Jalalinia, 2013; Hojjati, 2016).

جدول ۱: نتایج مربوط به شاخص هم خطی متغیرهای مستقل

نتیجه	VIF متغیر مستقل	متغیر مستقل ← متغیر وابسته
کمتر از ۵ و مناسب	۳/۵۰۹	ابعاد فرهنگی ← توسعه گردشگری
کمتر از ۵ و مناسب	۳/۵۰۹	ابعاد اجتماعی ← توسعه گردشگری

معیارهای ارزیابی مدل‌های ساختاری

معیار اول: ضرایب مسیر (بتا) و معناداری آن (t-Value): معیار اول از بررسی مدل ساختاری ضرایب معنی‌داری تی بین متغیرهای مکنون است. چنانچه مقدار به دست آمده بیشتر از ۱/۹۶ باشد، آن رابطه یا فرضیه تأیید می‌شود.

معیار دوم: ضرایب تعیین (R²) و متغیرهای مکنون درون‌زا: دومین معیار بررسی مدل ساختاری ضریب تعیین مربوط به متغیرهای مکنون درون‌زا (وابسته) در مدل است و نشان‌دهنده تأثیر یک متغیر برون‌زا در یک متغیر درون‌زا است، که سه مقدار ۰/۱۹، ۰/۳۳ و ۰/۶۷ ملاک مقادیر ضعیف، متوسط و قوی ضریب تعیین در نظر گرفته می‌شوند. هرچه ضریب تعیین مربوط به سازه‌های درون‌زای یک مدل بیشتر باشد، نشان از برازش بهتر مدل است.

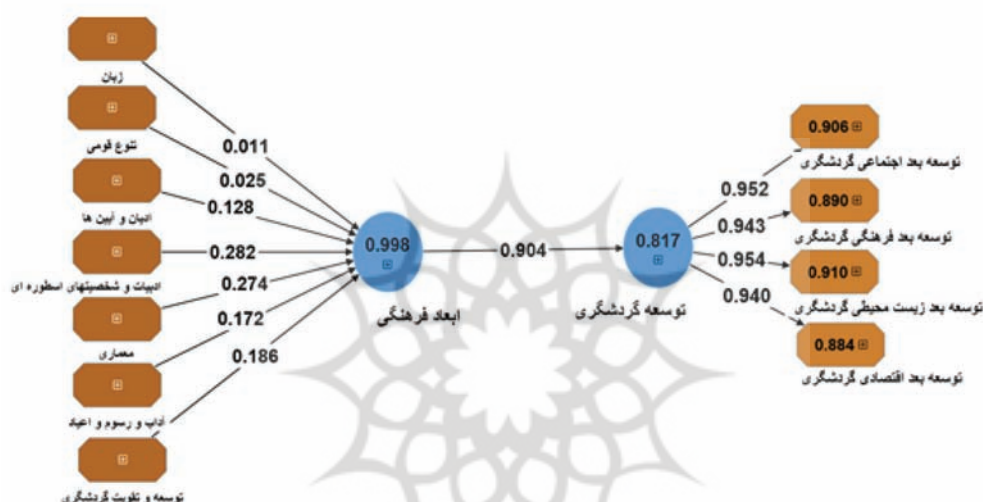
معیار سوم: شاخص ارتباط پیش بین استون-گیسر (Q²): سومین معیار بررسی مدل ساختاری Q² است. این معیار قدرت پیش‌بینی مدل در متغیرهای وابسته را مشخص می‌کند. سه مقدار ۰/۰۲، ۰/۱۵ و ۰/۳۵ برای قدرت پیش‌بینی کم، متوسط و قوی معرفی شده است. معیار چهارم: معیار اندازه اثر (f²): چهارمین معیار بررسی مدل ساختاری تأثیر است. کوهن (۱۹۸۸)



آزمون فرضیه

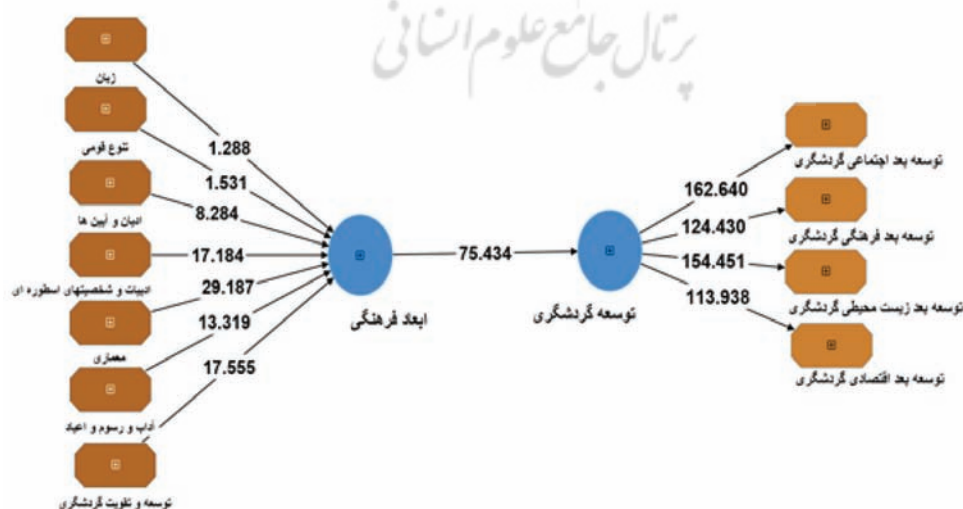
فرضیه: ابعاد فرهنگی شهر عسلویه در توسعه گردشگری در این شهر تأثیر معنی داری دارد. به منظور بررسی این فرضیه بار دیگر مدل سازی در فضای نرم افزار اسمارت پی ال اس انجام شد. نمودار ۶ مدل فرعی در حالت ضرایب مسیر استاندارد شده را نشان می دهد. با توجه به این نمودار، ابعاد فرهنگی در توسعه گردشگری عسلویه تأثیرگذار است.

مقدار شاخص VIF برای متغیرهای مستقل کمتر از حد مرزی ۵ برآورد شده است که نشان می دهد هیچ مشکل هم خطی بین داده ها مشاهده نشده است. نتایج جدول ۱ حکایت از نبود مشکل هم خطی دارد. بنابراین، با توجه به معیارهای مربوط به مدل ساختاری و نتایج به دست آمده، می توان این گونه استنباط کرد که مدل های ساختاری مورد تأیید است و می توان به سراغ برازش مدل عمومی رفت و در نهایت فرضیات پژوهش را آزمود.



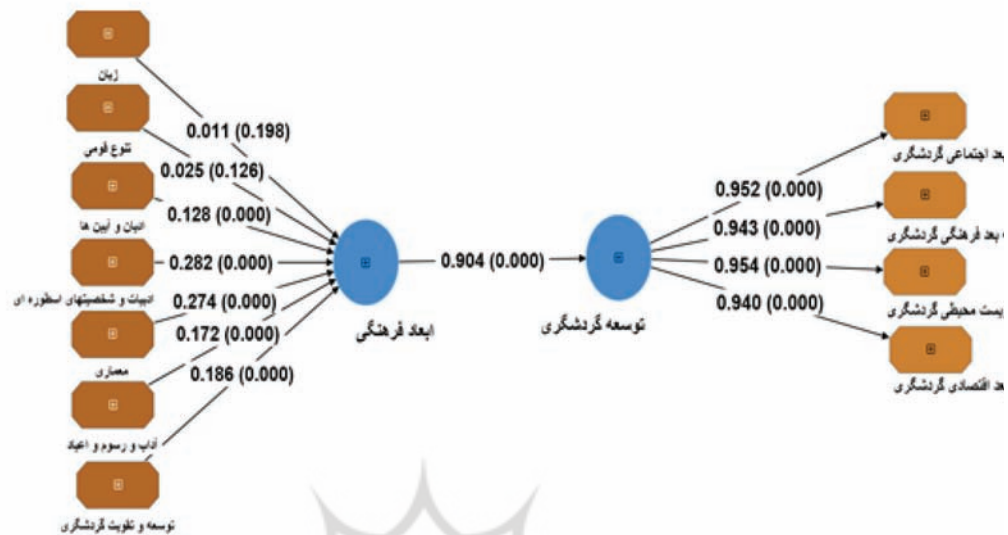
نمودار ۶: مدل فرعی در حالت ضرایب مسیر استاندارد شده

نمودار ۷ مدل پژوهش در حالت ضرایب معنی داری تی را نشان می دهد. با توجه به این نمودار، ابعاد فرهنگی در توسعه گردشگری عسلویه تأثیرگذار است.



نمودار ۷: مدل فرعی در حالت معناداری تی

نمودار ۸ مدل فرعی در حالت سطح معنی‌داری را نشان می‌دهد. با توجه به این نمودار، ابعاد فرهنگی در



نمودار ۸: مدل فرعی در حالت سطح معنی‌داری

جدول ۲: نتایج مربوط به اثرگذاری ابعاد مختلف فرهنگی بر متغیر توسعه گردشگری عسلویه

مسیر	ضریب مسیر (B)	(آماره تی)	سطح معنی‌داری	نتیجه
ابعاد فرهنگی ← توسعه گردشگری	۰/۹۰۴	۷۵/۴۳۴	۰/۰۰	تأیید
زبان ← توسعه گردشگری	۰/۰۱۱	۱/۲۸۸	۰/۱۹۸	رد
تنوع قومی ← توسعه گردشگری	۰/۰۲۵	۱/۵۳۱	۰/۱۲۶	رد
ادیان و آیین‌ها ← توسعه گردشگری	۰/۱۲۸	۸/۲۸۴	۰/۰۰	تأیید
ادبیات و شخصیت‌های اسطوره‌ای ← توسعه گردشگری	۰/۲۷۴	۲۹/۱۸۷	۰/۰۰	تأیید
معماری ← توسعه گردشگری	۰/۲۸۲	۱۷/۱۸۴	۰/۰۰	تأیید
آداب و رسوم و اعیاد ← توسعه گردشگری	۰/۱۷۲	۱۳/۳۱۹	۰/۰۰	تأیید
توسعه و تقویت گردشگری ← توسعه گردشگری	۰/۱۸۶	۱۷/۵۵۵	۰/۰۰	تأیید

همان‌طور که در جدول ۲ نمایان است، مقدار آماره تی و ضریب مسیر برای متغیر اصلی (ابعاد فرهنگی) به ترتیب ۷۵/۴۳۴ و ۰/۹۰۴ برآورد شده است. با توجه به اینکه مقدار عدد معناداری (t-Value) بیشتر از ۱/۹۶ و سطح معنی‌داری (۰/۰۰۰) کمتر از ۰/۰۵ به دست آمده است، می‌توان نتیجه گرفت که این ضریب مسیر در سطح خطای ۰/۰۵ معنادار است. بنابراین، با توجه به داده‌های گردآوری شده می‌توان فرضیه پژوهش را با احتمال ۹۵ درصد تأیید کرد. به این ترتیب، همه ابعاد فرهنگی به جز زبان (۰/۱۱) و تنوع قومی (۰/۰۲۵ و ۱/۵۳۱)، که ضریب تی آن‌ها کمتر از ۱/۹۶۰ و سطح معنی‌داری به ترتیب



برابر با ۱۹۸۰/۰ و ۱۲۶۰/۰ و بزرگ‌تر از ۰/۰۵ است، بقیه ابعاد شامل ادیان و آیین‌ها، ادبیات و شخصیت‌های اسطوره‌ای، معماری، آداب و رسوم و اعیاد، و توسعه و تقویت گردشگری فرهنگی تأیید می‌شود.

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به نتایج به‌دست‌آمده در این پژوهش، ابعاد فرهنگی شهر عسلویه در توسعه گردشگری در این شهر تأثیر معنی‌داری دارد. با ارزیابی این نتایج و بررسی سایر مطالعات انجام‌شده در این زمینه و اینکه شاخص‌های فرهنگی در توسعه صنعت گردشگری در شهر عسلویه تأثیر معناداری دارد، می‌توان بیان کرد که فرهنگ مردم هر منطقه بازتابنده ویژگی‌های ساکنان هر منطقه است. موفقیت در این عرصه و دستیابی به منافع مادی و غیرمادی آن مستلزم درک پدیده گردشگری، شناخت ابعاد و آثار آن و همچنین آشنایی با مدیریت صحیح مؤسسات و دستگاه‌های متولی صنعت گردشگری است. گردشگری با انسان و انگیزه‌ها، خواسته‌ها و نیازها و آرزوهای او که برآمده از فرهنگ جامعه است ارتباط دارد، به حدی که می‌توان گفت محرک اصلی گردشگری همین اختلاف فرهنگ‌ها است. بنابراین، گردشگری وابسته به انسان و انسان‌محور است. نگرش مثبت میزبانان به گردشگران، تواضع و ادب و برخورد‌های صمیمی و دوستانه، که نشئت گرفته از فرهنگ آن‌ها است، اساس تجربه لذت‌بخش برای گردشگران و توفیق صنعت گردشگری است. فرهنگ منبعی حیاتی برای توسعه گردشگری به شمار می‌رود و گردشگری نیز سهم مهمی در توسعه فرهنگی دارد؛ بنابراین، آثار و پیامدهای این دو پدیده دوسویه است. تیموتی و نیپان (2009, pp. 3-9) درباره گردشگری در کشورهای در حال توسعه اظهار می‌دارند که این قبیل کشورها بیش از همه دارای توانمندی‌های بی‌شمار برای رشد گردشگری فرهنگی هستند. بیش از همه این نوع گردشگری متناسب با توسعه در این کشورها است، به این معنا که با این نوع گردشگری آثار و پیامدهای ناشی از گسترش آن به مراتب کمتر از دیگر گونه‌های گردشگری خواهد بود؛ زیرا گردشگری فرهنگی معمولاً با زمینه‌ای از آگاهی و بینش فرهنگی است و گردشگر به‌منظور معرفت‌شناسی بیشتر سفر می‌کند (Aliakbari, 2013, p. 70). در این باره، سازمان جهانی گردشگری تخمین می‌زند که در حدود ۳۷ درصد از کل سفرهای بین‌المللی با انگیزه بازدید از یکی از عناصر فرهنگی انجام می‌گیرد (Dehghan & Sharifi

2011, p. 55)، که این سهم گردشگری فرهنگی رشدی سریع‌تر از میانگین رشد کلی گونه‌های دیگر گردشگری در دنیا را دارد (Loukaitou-Sideris & Soureli, 2011, p. 50). این آمارها بر مزایای گردشگری فرهنگی به‌خصوص برای کشورهای در حال توسعه تأکید دارد (Timothy & Nyaupane, 2009, p. 6). باید توجه داشت که گردشگری فرهنگی تنها بازدید از آثار و بناهای تاریخی نیست، بلکه بازدید گردشگران از میراث طبیعی و میراث مذهبی را نیز در بر می‌گیرد (Sharifi Tehrani & Yousefi, 2013, p. 25).

پیشنهادها

- فرهنگ‌سازی در جوامع میزبان به‌منظور معرفی ظرفیت‌های گردشگری برای ایجاد رفاه در جوامع انسانی نقش مهمی در تعامل مثبت بین جوامع میزبان و میهمان ایفا می‌نماید.

- دستگاه‌های متولی گردشگری، به‌ویژه دفاتر خدمات مسافرتی و تورگردان‌ها، باید ملزم شوند که به مسافران آگاهی‌های لازم درباره ویژگی‌های فرهنگی مقصد ارائه نمایند تا گردشگران با آمادگی قبلی وارد تعامل با جوامع میزبان شوند.

- دفترچه‌ها، کتابچه‌ها، بروشورها، لوح‌های فشرده و مانند این‌ها تدوین، چاپ و منتشر شود.

- مشارکت مردم جامعه میزبان در فعالیت‌های گردشگری جلب شود.

- زیرساخت‌های گردشگری با تأکید بر جذب گردشگر تجاری در شهر عسلویه تأثیر معنی‌داری در گردشگری پایدار دارد. از این‌رو پیشنهاد می‌شود معماری، فضا، طراحی‌ها و المان‌های شهر عسلویه کاملاً هنری باشد.

- خدمات اساسی شامل تأمین آب، برق، ارتباطات از راه دور، جمع‌آوری زباله، بهداشت، امنیت و حفاظت برای ارتقای سطح توان اقتصادی در دستور کار قرار گیرد.

- تأثیر مؤلفه‌های آمیخته بازاریابی مؤثر بر توسعه جغرافیای گردشگری بررسی شود.

- قابلیت‌های گردشگری با تأکید بر توسعه پایدار با استفاده از مدل‌های راهبردی گردشگری ارزیابی شود.



اقبال مقدم، رویا، سعیده زرآبادی، زهرا سادات و ذبیحی، حسین (۱۴۰۳). گردشگری خلاق در بافت‌های تاریخی با رویکرد کسب‌وکارهای نوپا (مورد پژوهشی: شهر رشت). گردشگری و توسعه، ۳۵-۱۹. <https://doi.org/10.22034/jtd.2024.417320.2829>

بهنام مرشدی، حسن، احمدی، داریوش، فرجی سبکبار، حسنعلی و رضوانی، محمدرضا (۱۳۹۵). پهنه‌بندی فضایی کانون‌های گردشگری به‌منظور تعیین مناطق بهینه خدمات گردشگری در استان فارس. برنامه‌ریزی منطقه‌ای، ۲۱(۲)، ۳۰-۱۷. <https://jzpm.marvdasht.iau.ir>

پاپلی یزدی، حسن و سقایی، محمد (۱۴۰۰). گردشگری (ماهیت و مفاهیم). تهران: انتشارات سمت. <https://www.samt.ac.ir/fa/book/1295>

برمایه، رحیم، رضانی‌پور، مهرداد، بزگمهر، کیا و حقزاد، آمنه (۱۳۹۹). عوامل مؤثر بر توسعه گردشگری شهر لاهیجان، فضای گردشگری، ۹(۳)، <https://sanad.iau.ir/journal/gjts>

حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۳۹۵). مقدمه‌ای بر روش پژوهش در علوم انسانی. تهران: انتشارات سمت، چاپ بیست‌ویکم <https://samt.ac.ir/fa/book/1018>

حبیبی، آرش و جلالی‌نیا، راحله (۱۴۰۲). حداقل مربعات جزئی. تهران: نارون دانش، چاپ اول. <http://www.narvanpub.com>

حجتی، فائزه (۱۳۹۵). تجزیه و تحلیل آماری. toptalil.com. حسن‌زاده، سیما (فروردین ۱۴۰۰). معماری و گردشگری؛ نقش و اهمیت معماری در صنعت گردشگری. معماری و شهرسازی. ۲۰۲۱/۰۴/۱۷. <https://aaup.ir/2021/04/17>

حسن‌زاده، سیما (اردیبهشت ۱۴۰۰). معماری و گردشگری؛ نقش معماری مدرن در گردشگری و ایجاد برند شهری. معماری و شهرسازی. <https://aaup.ir/2021/04/23>

حسن‌زاده، فریبا (۱۳۹۴). گردشگری سبز، محیط‌زیست و توسعه پایدار. جغرافیایی فضای گردشگری، ۴(۱۴)، ۴۷-۳۹. <https://sanad.iau.ir/Journal/gjts/Article/999584/FullText>

- فرصت‌ها و چالش‌های گردشگری بین‌المللی بررسی شود.

- بر راهبردهای بازاریابی پسا کرونا در صنعت گردشگری و هتل‌داری عسلویه تأمل شود.

- نقش نوآوری و رضایت‌مندی در بهزیستی ذهنی و قصد رفتاری در گردشگری بررسی شود.

سیاسگزاری

از همه کسانی که در پیش‌برد، پذیرش و انتشار این پژوهش همکاری کرده‌اند صمیمانه سپاس‌گزارم. خداوند در زندگی یار و نگهدارشان.

منابع فارسی که معادل لاتین آن‌ها در فهرست منابع آمده است:

اجل، دیوید ال (۱۳۹۸). مدیریت گردشگری پایدار؛ میراثی برای آینده. حمیدرضا جعفری، علیرضا موسائی و حسن هویدی (مترجمان). تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی <https://www.isba.ir/> Default

احمدی، مسعود (۱۳۹۷). روش پژوهش (روش‌شناسی کمی و کیفی با رویکرد پایان‌نامه و مقاله‌نویسی). تهران: انتشارات پژوهش‌های فرهنگی، چاپ سوم <https://iranculturalstudies.com>

اسدپوریان، زینب، محمدی، یاسر و رحیمیان، مهدی (۱۴۰۰). گام‌های توسعه گردشگری فرهنگی در روستاهای استان لرستان. مطالعات اجتماعی گردشگری، ۹(۱۸)، ۲۵۱-۲۸۴. https://journalitor.ir/article_723634.html

اکبرپور، محمد و اربابی، محمد (۱۳۹۴). واکاوی موانع گردشگری در روستاهای هدف گردشگری استان خراسان شمالی. میراث و گردشگری، ۱۱(۱)، ۶۳-۹۶. <https://www.magiran.com/volume/180025>

اله‌یاری، سمیرا، تاج‌زاده نمین، اردشیر، ابوالفضل، بدیع‌زاده، علی و پورفرج، اکبر (۱۳۹۹). الگوی بازاریابی مقصدهای گردشگری روستایی در ایران، مطالعات اجتماعی گردشگری، ۸(۱۶)، https://journalitor.ir/article_723589.html



فروزش خوبیده، آیداء، ایمانی هرسینی، جلیل و خراسانی، نعمت‌اله (۱۴۰۰). تدوین برنامه مدیریت استراتژیک گردشگری جزیره هرمز، پژوهش‌ها منابع طبیعی تجدیدشونده، ۱۲(۱)، ۱۳۳-۱۴۵. <https://sanad.iau.ir/Journal/jmrn/Article/817145/FullText>

قاسمی، مسلم، موحد، علی، صداقت، مریم و خدایار، امیرحسین (۱۴۰۳). عوامل و محرک‌های مؤثر بر امنیت شغلی راهنمایان گردشگری شهر تهران، گردشگری و توسعه، ۱۳(۳)، ۱-۱۸. <https://doi.org/10.22034/jtd.2024.407622.2801>

قره‌باغی، ونوس (۱۳۸۷). روش پژوهش در حقوق. تهران: انتشارات مجد، چاپ اول. <https://www.majdpub.ir/BookList/Category/5771/1>

قره‌قول، ناصر (۱۳۹۹). مطالعه اهمیت گردشگری بر زندگی ساکنان بندر ترکمن. پویش در آموزش علوم انسانی، ۱۶(۱۸)، ۵۷-۷۰. https://humanities.cfu.ac.ir/article_1101.html

قنبری، ابوالفضل، فرزانه کیا، شیرین و عبدی دیالاری، خاطره (۱۴۰۰). بررسی عوامل مؤثر بر تقاضای غذای محلی در جذب گردشگران غذایی، مورد مطالعه: شهر تبریز. گردشگری و توسعه، ۱۰(۱)، ۹۵-۱۰۶. <https://doi.org/10.22034/jtd.2020.209123.1886>

کرمی، مختار و اسدی، مهدی (۱۳۹۷). شاخص گردشگری TCI و کاربرد آن در گردشگری استان سیستان و بلوچستان. فضای گردشگری، ۲۳(۶)، ۲۸-۸. <https://sanad.iau.ir/journal/gjts>

محمدی، محسن، قیابکلو، زهرا و مضطرزاده، حامد (۱۴۰۲). مقادیر بهینه ابعاد و بازشوی پنجره در بناهای مسکونی اقلیم گرم و مرطوب شهر عسلویه. هنرهای زیبا: معماری و شهرسازی، ۲۸(۳)، ۹۱-۱۰۵. <https://doi.org/10.22059/jfaup.2024.363130.672895>

مطهر، رضا و شکوهی بیدهندی، محمدصالح (۱۴۰۰). رتبه‌بندی شهرستان‌های استان سیستان و بلوچستان براساس ظرفیت گردشگری فرهنگی و میراثی با استفاده از روش آراس. گردشگری و توسعه، ۱۰(۴)، ۱۷۵-۱۹۸. <https://doi.org/10.22034/jtd.2021.268687.2242>

جودی بیگدیلو، شجاعت و سیم‌خواه، مسعود (۱۳۹۸). روش پژوهش و کاربرد نرم‌افزارهای LISREL، SPSS و Smart PLS در پژوهش‌های علمی. تهران: انتشارات سنجش و دانش، چاپ اول. <http://sanjeshodanesh.com>

دهقان، نبی‌اله و شریفی تهرانی، محمد (۱۳۹۰). برنامه‌ریزی راهبردی موزه ملی ایران. مطالعات مدیریت گردشگری، ۱۶، ۵۳-۹۰. https://tms.atu.ac.ir/article_5091.html

رضائی، رسول و شهریزاد، زهرا (۱۴۰۲). نقش راهبردهای فرهنگ‌سازی در توسعه گردشگری پایدار با تأکید بر ارزش‌های بومی-محلی. اولین کنفرانس ملی بدون نفت، چگونه؟، تهران. <https://elmnet.ir/doc/388204-31821>

شریفی تهرانی، محمد و یوسفی، جواد (۱۳۹۲). بررسی ارتباط بین گونه‌های گردشگری مذهبی، روستایی و بوم‌شناختی با گردشگری فرهنگی (مورد مطالعه: استان خراسان جنوبی). مطالعات فرهنگی اجتماعی خراسان، ۷(۱)، ۳۴-۱. <https://doi.org/10.22034/fakh.2013.156233>

-شریعتی مزینانی، سعید (۱۳۹۴). رهیافت پدیدارشناسانه در مطالعات گردشگری. مطالعات اجتماعی گردشگری، ۳(۶)، ۱-۱۰. https://www.journalitor.ir/article_725362.html

شجاع، فائزه و حمیدیان‌پور، محسن (۱۴۰۲). پیشنهادی پیامدهای تغییر اقلیم در توسعه گردشگری سواحل جنوب (جزیره کیش). گردشگری و توسعه، ۱۲(۴)، ۲۳۷-۲۵۵.

-شفیعی زاهد، فرخیا فیروزه، رجایی ریزی، محمدعلی و موغلی، مرضیه (۱۳۹۵). گردشگری پایدار از تئوری تا تحقق: یک رویکرد انتقادی. جغرافیا (نشریه انجمن جغرافیایی ایران)، ۱۴(۴۹)، ۱۵۲-۱۷۱. https://mag.iga.ir/article_700870.html

علی‌اکبری، اسماعیل (۱۳۹۲). جغرافیای گردشگری ایران. تهران: انتشارات سمت، چاپ دوم. <https://samta.samt.ac.ir/product/9532>



- Aliakbari, E. (2013). Geography of Iranian Tourism Te.hran: Samat Publications, Second Edition. [In Persian]
- Allahyari, S., Tajzadeh Namin, A., Badiizadeh, A., & Pourfaraj, A. (2020). A marketing model for Iranian rural tourism. (e723589). *Social Studies in Tourism*, 8(16), e723589. https://journalitor.ir/article_723589.html?lang=en [In Persian]
- Asadporiyan, Z., Mohamadi, Y., & Rahimian, M. (2021). Identifying and Prioritizing Development Steps of Cultural Tourism in Lorestan Province Rural Areas. (e723634). *Social Studies in Tourism*, 9(18), e723634. <https://doi.org/10.52547/journalitor.36166.9.18.0> [In Persian]
- Behnam Morshedi, H., Ahmadi, D., Faraji Sabokbar, H., & Rezvani, M. (2016). Spatial Classification of Tourism Zones in Order to Determine the Optimal Regions of Tourism Services: Case Study (Fars Province). *Regional Planning*, 6(21), 17-30. https://jzpm.marvdasht.iau.ir/article_1778.html?lang=en [In Persian]
- Dehghan, N., & Sharifi Tehrani, M. (2011). Strategic Planning of the National Museum of Iran. *Tourism Management Studies*, 16, 53-90. <https://doi.org/10.22054/tms.2012.5091> [In Persian]
- Edgell Sr, D. L. (2019). Sustainable Tourism Management. A Legacy for the Future. H. Jafari, Alireza Moussai & H. Hoveidi (Trans.). Tehran: Jihad Daneshgahi Publications. [In Persian]
- Eghbal Moghaddam, R., Saeideh Zarabadi, Z. S., & Zabihi, H. (2024). Designing the model of drivers for the development of creative tourism in historical contexts with the approach of start-up businesses (case study: Rasht city). مؤمنی وصالیان، هوشنگ و غلامی‌پور، لیلا (۱۳۹۰). تخمین تابع تقاضای گردشگری در استان‌های منتخب، اقتصاد مالی (اقتصاد مالی و توسعه)، ۱۴(۵)، ۱۸۰-۱۶۲. <https://sanad.iau.ir/journal/180-162-ecj/Article/510699?jid=510699>
- میرزاده کوهشاهی، مهدی، خاوریان گرمسیر، امیررضا و رستمی، منا (۱۴۰۳). رهیافت‌های توسعه اکوتوریسم روستایی در روستای مهرنجان شهرستان نورآباد ممسنی، استان فارس: مطالعه‌ای کیفی. گردشگری و توسعه، ۱۳(۳)، ۵۱-۶۹. https://www.itsairanj.ir/article_191324.html
- میری، محسن، انوری، قاسم و محدثی، الهام (۱۴۰۲). موسیقی مقامی و تأثیر آن در توسعه گردشگری استان خراسان. دوازدهمین کنفرانس گردشگری، فرهنگ و هنر. <https://civilica.com/doc/1899140>
- نیک‌بین، مهنا، ضرغام بروجنی، حمید، صالحی امیری، سیدرضا، محمدخانی، کامران و غفاری، فرهاد (۱۳۹۹). مدل‌سازی پیامدهای توسعه پایدار گردشگری فرهنگی؛ رویکرد آمیخته. گردشگری و توسعه، ۹(۱)، ۲۱۴-۲۳۴. https://www.itsairanj.ir/article_109349.html
- وحدتی، حجت، ناصرپور، مهرداد و صیاد منصور، پیمان (۱۴۰۰). اثر قابلیت‌های نوین صنایع دستی بر جهش تولید و توسعه بازارهای هدف گردشگری استان لرستان. مطالعات اجتماعی گردشگری، ۹(۱۷): ۲۴۵-۲۶۶. https://journalitor.ir/article_723613.html
- Ahmadi, M. (2018). Research Methodology (Quantitative and Qualitative Methodology with Dissertation and Essay Writing). Tehran: Cultural Research Publications, Third Edition. [In Persian]
- Akbarpour, M., & Arbabi, M. (2015). Analysis of Tourism in the Target Villages of Tourism in North Khorasan Province. *Journal of Heritage and Tourism*, 1(1), 63-96. <https://www.magiran.com/p1703899> [In Persian]

- GHasemi, M., Movahed, A., Sedaghat, M., & Khodayar, A. (2024). Factors and drivers affecting the job security of tourist guides of Tehran. *Journal of Tourism and Development*, 13(3), 1-18. <https://doi.org/10.22034/jtd.2024.407622.2801> [In Persian]
- Habibi, A., & Jalalinia, R. (2013). Partial Least Squares. Tehran: Naroon Danesh, First Edition. [In Persian]
- Hafeznia, M. R. (2016). Introduction to Research Methodology in the Humanities, Tehran: Samat Publications, 21st Edition. [In Persian]
- Hassanzadeh, F. (2015). Green Garden, Environment and Sustainable Development. *Geography of Tourism Space*, 4(14), 39-47. [In Persian]
- Hassanzadeh, S. (2011a). Architecture and Tourism: The Role and Importance of Architecture in Industry. *Architecture and Urban Planning*, <https://aaup.ir/2021/04/17> [In Persian]
- Hassanzadeh, S. (2011b). Architecture and Tourism: The Role of Modern Architecture in Tourism and Creating an Urban Brand. *Architecture and Urban Planning*, <https://aaup.ir/2021/04/23> [In Persian]
- Hojjati, F. (2016). Statistical Analysis. toptalil.com. [In Persian]
- Judi Bigdiloo, S., & Simkhah, M. (2019). Research Methodology and Application of LISREL, SPSS and Smart PLS Software in Scientific Research. Tehran: *Sanjesh and Danesh Publications, First Edition*. [In Persian]
- Karami, M., & Asadi, M. (2018). Tourism Index TCI and its application in tourism of Sistan and Baluchestan Province, *Tourism Space Journal of Tourism and Development*, 13(3), 19-35. <https://doi.org/10.22034/jtd.2024.417320.2829> [In Persian]
- Font, X., Torres-Delgado, A., Crabolu, G., Palomo Martinez, J., Kantanbacher, J., & Miller, G. (2023). The impact of sustainable tourism indicators on destination competitiveness: The European Tourism Indicator System. *Journal of Sustainable Tourism*, 31(7), 1608-1630 <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09669582.2021.1910281>.
- Forouzeh Khobdeh, A., Imani Harsini, J., & Khorasani, N. (2021). Development of a strategic management plan for tourism in Hormuz Island. *Journal of Natural Resources Research*, 12(1), 133-145. [In Persian]
- Gasparini, M. L., & Mariotti, A. (2023). Sustainable tourism indicators as policy making tools: Lessons from ETIS implementation at destination level. *Journal of Sustainable Tourism*, 31(7), 1719-1737. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09669582.2021.1968880>
- Ghanbari, A., Farzankia, S., & Abdi Daylari, K. (2021). An Investigation of the factors influencing local food demand in attracting foodies (A Case Study: Tabriz City). *Journal of Tourism and Development*, 10(1), 95-106. <https://doi.org/10.22034/jtd.2020.209123.1886> [In Persian]
- Gharebaghi, V. (2008). Research Method in Law. Tehran: Majd Publications, First Edition.
- Ghareghol, N. (2020). Study the Importance of Tourism on the Life of Bandar-Torkman Residents. *Pouyesh in Humanities Education*, 6(18), 57-70. https://humanities.cfu.ac.ir/article_1101.html?lang=en [In Persian]



- Motahar, R., & Shokouhbidhendi, M. (2021). Ranking Cities of Sistan and Baluchestan Province Based on Cultural and Heritage Tourism Capacity Using ARAS Technique. *Journal of Tourism and Development*, 10(4), 175-198. <https://doi.org/10.22034/jtd.2021.268687.2242> [In Persian]
- Nikbin, M., Zargham Boroujeni, H., Salehiamiri, S., Mohammadkhani, K., & Ghaffari, F. (2020). Modeling the consequences of Sustainable development of cultural tourism: a mixed method. *Journal of Tourism and Development*, 9(1), 214-234. https://www.itsairanj.ir/article_109349.html [In Persian]
- Papoli Yazdi, H., & Saghaei, M. (2011). *Tourism (Essence and Concepts)*. Tehran: Samat Publications. [In Persian]
- Pormayeh, R., Ramezanipour, M., Bozgomehr, Kia, & Haqzad, A. (2020). Factors Affecting Tourism Development in Lahijan. *Tourism Space Quarterly*, (9)34, 27-48. https://journals.iau.ir/article_674098.html?lang=fa [In Persian]
- Ramkissoon, H. (2020). Perceived social impacts of tourism and quality-of-life: A new conceptual model. *Journal of Sustainable Tourism*, 31(2), 442-459. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09669582.2020.1858091>. Rezai, R., & Shahrizad, Z. (2023). The Role of Culture-Building Strategies in Sustainable Development with Emphasis on Indigenous-Local Values, The First National Conference Without Oil, How?, Tehran [In Persian]
- Sharifi Tehrani, M., & Yousefi, J. (2013). The study of the relation between religious, rural tourism types with cultural and local tourism Case study: South Kourasn Province. *Journal of Socio-Cultural Studies of Khorasan*, 7(1), 1-34. <https://doi.org/10.22034/Quarterly>, 6(23), 8-28. <https://sanad.iau.ir/en/Journal/gjts/Article/999561>
- Loukaitou-Sideris, A., & Soureli, K. (2011). Cultural Tourism as an Economic Development Strategy for Ethnic Neighborhoods. *Economic Development Quarterly*, 26(1), 50-72. <https://doi.org/10.1177/0891242411422902>
- Miller, G., & Twining, L. (2005). *Monitoring for a sustainable tourism*. Cabi publishing https://www.gstcouncil.org/sustainable-tourism-training/?gad_source=1&gclid.
- Miri, M., Anvari, Q., & Mohaddisi, E. (2023). Maqami music and its impact on the development of tourism in Khorasan province. *12th International Conference on Tourism, Culture and Arts*. [In Persian]
- Mirzadeh Kouhshahi, M., Khavarian-Garmsir, A. R., & Rostami, M. (2024). Identifying and compiling effective indicators in the development of rural ecotourism using the content analysis method (case study: Mehranjan village, Fars province). *Journal of Tourism and Development*, 13(3), 50-69. https://www.itsairanj.ir/article_191324.html [In Persian]
- Moemeni Vesaliyan, H., & Gholamipour, L. (2011). Demand estimates tourism in selected provinces. *Financial Economics (Financial Economics and Development)*, 5(14), 162-180. [In Persian]
- Mohammadi, M., Ghiabaklou, Z., & Moztarzadeh, H. (2023). Determining the optimal dimensions and opening area for windows in residential buildings in the hot-humid climate of Asalouyeh city. *Journal of Fine Arts: Architecture & Urban Planning*, 28(3), 91-105. <https://doi.org/10.22059/jfaup.2024.363130.672895> [In Persian]

Vahdati, H., Naserpoor, M., & Sayadmansoor, P. (2021). Investigating the Potentials of handicraft Items on Production Boost and Development of Tourism Target Markets in Lorestan province. *Social Studies in Tourism*, 9(17), 245–266. https://journalitor.ir/article_723613.html?lang=en [In Persian]

[/https://fa.wikipedia.org/wiki](https://fa.wikipedia.org/wiki)

https://jfaup.ut.ac.ir/article_96786.html

<https://ppt90.ir/powerpoint-projects/>

<https://asalouyeonline.ir/>

<https://banki.ir/>

<https://www.hamshahrionline.ir/>

<https://www.gostaresh.news/>

<https://lastsecond.ir/>

<https://www.irica.ir/>

<https://www.asriran.com/>

<https://www.tasnimnews.com/>

https://www.instagram.com/maan_architecture_office/p/Cz3mvC6N7xP

fakh.2013.156233 [In Persian] Shariati Mazinani, Saeed (2015). Phenomenological approach in tourism studies. *Social studies of tourism, third year, sixth issue, autumn and winter*.

Shoja, F., & Hamidianpour, M. (2023). Projection Influences Of Climate Change On Tourism Development On The Southern Coast (Kish Island). *Journal of Tourism and*

Development, 12(4), 237–255. https://www.itsairanj.ir/article_180803.html [In Persian]

Timothy, D. J.,

Shafiee, Z., Farokhian, F., Rajaie, M. A., & Mooghli, M. (2016). Sustainable tourism from theory to realization: a critical approach. *Geography*, 14(49), 152–171. https://mag.iga.ir/article_700870.html?lang=en

Timothy, D. J., & Nyaupane, G. P. (2009). Cultural Heritage and Tourism in the Developing World: A Regional Perspective. Routledge, USA. <https://www.routledge.com/Cultural-Heritage-and-Tourism-in-the-Developing-World-A-Regional-Perspective/Timothy->



پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی